

Dan Zahavi, Husserlova fenomenologija

Girardi-Karšulin, Mihaela

Source / Izvornik: **Prolegomena : Časopis za filozofiju, 2012, 11, 314 - 319**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:250713>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

shows that it derives from almost twelve years of experience in teaching introductory courses of philosophy.

So, to sum up, this book is a major achievement in itself and even more so when compared with what is presently available in Croatian. So, who should buy this reasonably priced book (presently 23 lipas per page)? Surely anyone interested in being correctly informed about what contemporary philosophers are up to and who would like to join their debates. Therefore, it seems that general readers and undergraduate philosophy students might be the ideal target. However, teachers of philosophy, who worry seriously about teaching their subject starting at an introductory level, will find a lot to learn from this book and should seriously consider adopting it for their courses. Professional philosophers who are not too familiar with the covered problems will surely find the volume useful. Finally, specialists might like to engage with Berčić's own original positions.

Luca Malatesti

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Slavka Krautzeka bb
51 000 Rijeka
lmalatesti@ffri.hr

Dan Zahavi, *Husserlova fenomenologija*, preveo Nebojša Mudri, priredio Damir Barbarić, Zagreb: AGM, 2011, 252 str.

Ova opsegom mala knjižica vrlo je dobar i suvremen uvod u fenomenologiju Edmunda Husserla, kako autor knjige Dan Zahavi u Zaključku kaže: središnje figure filozofije 20. stoljeća. Osim toga ta je knjiga i dobro i s razumijevanjem prevedena – što je pretpostavka da ju se s razumijevanjem može i čitati. Kao osobitost te knjige može se spomenuti i to da se taj uvod u Husserla ne temelji samo na spisima koja je sam Husserl objavio, nego uzima u obzir i tekstove iz ostavštine i rukopisne te one koje su već objavljeni u ediciji Husserliana.

Knjiga se dijeli, prema opće prihvaćenoj podjeli Husserlovog filozofiranja, na 1. ranog Husserla, 2. Husserlov okret transcendentalnoj filozofiji i *epoché* i 3. kasnijeg Husserla. U okviru te osnovne podjele razmatra

Zahavi ključne Husserlove pojmove i shvaćanja. Treba, međutim reći da se Zahavi ne slaže tumačenjima po kojima Husserl u tim grubo razlučenim razdobljima zastupa potpuno različita ili čak suprotna shvaćanja, nego, uvažavajući promjene u Husserlovu mišljenju, tumači ih kao razvoj u mišljenju i daljnje razvijanje ideja koje su u početku bile nedorečene.

U prvom poglavlju, "Rani Husserl", tumači Zahavi glavne ideje *Logičkih istraživanja* – ne samo njegovu kritiku psihologizma, tj. *Prolegomena za čistu logiku*, nego i tematiku koja upućuje u smjeru kasnijeg razvoja Husserlove fenomenologije, odnosno pojam intencionalnosti. Autor pokazuje kako pojam intencionalnosti, koji je na prvi pogled samorazumljiv, u sebi sadrži dalekosežne implikacije. Husserlov pojam intencionalnosti analizira Zahavi kroz pojmove akta, značenja i predmeta intencije, kroz pojmove signitivne i intuitivne danosti, evidencije i kategorijalnog zora. Na kraju tog poglavlja postavlja se pitanje o metafizičkom statusu fenomenologije razdoblja *Logičkih istraživanja*. Autor ističe da je Husserlova rana fenomenologija neutralna u odnosu na metafizički realizam i idealizam (i to ne samo prvi dio *Logičkih istraživanja*, *Prolegomena za čistu logiku*, nego *Logička istraživanja* u cijelosti), ali konstatira da u *Logičkim istraživanjima* postoje neke dvosmislenosti na koje je uputio i sam Husserl kad je priznao nedostatke deskriptivne fenomenologije. Te dvosmislenosti upravo vode u Husserlov transcendentni okret. Ipak autor ističe da i u *Logičkim istraživanjima* postoje elementi, kao npr. činjenica da intencionalnost uključuje i konstituciju smisla, koji su Husserla vodili u daljnje razvijanje svoje misli, odnosno u transcendentnu fenomenologiju. No, u *Logičkim istraživanjima* pojam konstitucije ostaje dvosmislen i ne može se odrediti znači li produkciju ili samo epistemičku reprodukciju predmeta. Zahavi, međutim, ističe da Husserlov okret transcendentnoj filozofiji nije okret od metafizičkog realizma metafizičkom idealizmu. Niti je Husserl u logičkim istraživanjima metafizički realist (nego metafizički neutralan) niti je Husserlov transcendentni idealizam tradicionalni idealizam. Husserlov se stav najbolje iskazuje kao prevladavanje kako metafizičkog realizma, tako i metafizičkog idealizma.

Nastavno, u drugom poglavlju, "Husserlov okret transcendentnoj filozofiji: epoché", razmatra Zahavi pitanja redukcije i Husserlovog transcendentnog idealizma. Od djela objavljenih za Husserlova života tu su u centru razmatranja *Ideje za čistu fenomenologiju i fenomenologijsku filozofiju I*, *Kartezijanske meditacije* i *Filozofija kao stroga znanost*, ali, kako to izričito kaže, Zahavi uključuje i tekstove iz ostavštine (i objavljene u Husserliani i neobjavljene) koji se tiču te tematike. U odnosu na *Logička istraživanja* tu se kao temeljna misao pojavljuje ideja o utemeljujućem značenju fenomenologije. Fenomenologija je obvezana idealu potpuno opravdanog znanja (tj. sebe opravdavajućeg i sebe utemeljujućeg), dok

pozitivne znanosti ne reflektiraju o vlastitim metafizičkim pretpostavkama. U kontekstu transcendentale fenomenologije razmatra Zahavi pitanje *prirodnog stava, načela svih načela*, tj. originarno danog zora kao izvora svog znanja te *stavlanje u zagrade* prirodnog stava, tj. *epoché*. U vezi pojma *epoché*, tj. suzdržavanja od zauzimanja stava o bitku svijeta, ističe autor da je to u stvari svodenje svakog smisla na *mene*, na smisao-dajuću subjektivnost.

Autor također ukazuje na različite Husserlove pristupe fenomenologiji – razlikujući kartezijanski i ontologijski put. Posebnu pažnju poklanja određenju transcendentnog subjekta, ističući razliku između Kantovog i Husserlovog shvaćanja transcendentnog subjekta. Po Husserlu transcendentni i empirijski subjekt nisu dva različita subjekta, nego isti subjekt, sagledan jedanput u svojoj konstitutivnoj funkciji, drugi put shvaćen kao mundano biće. To su dva različita načina gledanja na isto, a nije pogled na nešto različito i odvojeno.

Zahavi navodi, kako je rečeno, dva Husserlova puta redukciji: kartezijanski koji polazi od neposredne samodanosti subjekta i ontologijski koji polazi od analize ontologijske regije (npr. idealnih ili fizičkih predmeta). Posebno je informativno i čitaocu korisno da autor, izlažući o pojedinim temama, navodi i razrješava neke kritike upućene fenomenologiji, kao npr. da je transcendentna refleksija oblik introspekcije – naprotiv, transcendentna redukcija nije ništa privatno, nego nešto intersubjektivno valjano i provjerljivo; također, fenomenologija nije teorija o *pukim* pojavama, nego teorija o istinskoj prirodi predmeta koja nije *skrivena* iza pojava. Te i slične kritike upućene Husserlu predstavljaju stereotip kritika utemeljenih na nerazumijevanju biti fenomenologije. Može se svakako reći da je to važna karakteristika i prednost ove knjige, da komentira suvremene prigovore fenomenologiji, prigodice ih i podržava, ali uglavnom pokazuje da su utemeljene na pogrešnom razumijevanju. Iako Zahavi *iznutra*, dobro poznaje i problematiku i literaturu fenomenologije, on se u izlaganju ne drži niti strogo fenomenološkog *žargona* (iako naravno rabi fenomenološku terminologiju), niti razvijanja problematike, nego fenomenologiju locira u širi kontekst suvremenog filozofiranja čime fenomenologija svakako postaje dostupnija onima koji u njoj nisu uvježbani.

Posebnu pažnju posvećuje autor Husserlovom transcendentnom idealizmu, ističući da taj idealizam ne uključuje rastvaranje stvarnosti u mentalni sadržaj. Stvarnost je, međutim, za Husserla sustav važenja i značenja koji pretpostavlja subjektivnost. Za Husserla njegov transcendentni idealizam uključuje prirodni realizam. U tom kontekstu posebno je važan Husserlov pojam konstitucije. Subjektivnost je uvjet mogućnosti predmeta – ali to ne znači da se među njima postulira kauzalna veza. Konstitucija nije *veliki prasak*. Konstituiranje nije proizvođenje, nego *do-*

puštanje da se biće pojavi. Ono je proces otkrivanja strukture: subjektivnost-svijet. U vezi s objekcijama Husserlu, a posebno s obzirom na odnos subjektivnosti, intersubjektivnosti i svijeta kaže Zahavi da Husserlove formulacije nisu uvijek kristalno jasne, ali glavna je ideja jasna: stvarnost se može pojaviti samo zahvaljujući subjektivnosti. No, i sam je subjekt uvučen u konstituciju. Konstitucija je intersubjektivni proces. Subjekt dobiva svoj odnos sa sobom i sa svijetom na temelju odnosa s drugim subjektom, tj. u intersubjektivnosti. Pritom ističe Zahavi da ta Husserlova izvođenja nisu spekulativna konstrukcija, nego da su to sve konsekventni izvodi iz fenomenološke redukcije. Pojam intersubjektivnosti uvodi u tematiku trećeg poglavlja: "Kasniji Husserl". U tom poglavlju centralne su teme: *vrijeme, tijelo, intersubjektivnost i svijet života*. Od djela objavljenih za vrijeme Husserlova života Zahavi se ovdje prvenstveno poziva na djelo *Kriza evropskih znanosti i transcendentna fenomenologija*, ali se ipak najviše referira na tekstove iz ostavštine. Zahavi konstatira da analiza vremenske svijesti ima centralno mjesto u Husserlovu djelu. Bez te analize nemoguće je u potpunosti objasniti intencionalnost, niti razumjeti sintezu identiteta predmeta, tj. činjenicu da, iako zamjećujemo perspektivno, intencionalni predmet nije ova ili ona strana, nego predmet sam. Zahavi u vezi s pojmom vremenske svijesti izlaže Husserlovo učenje o odnosu utiska, retencije i protencije. Retencijom i protencijom konstituiraju se predmeti u vremenu, ali i naši akti i doživljaji. Svijest koja konstituira vrijeme naziva Husserl apsolutnom sviješću, apsolutnom strujom, ističući time da svijest koja konstituira vrijeme nije na istoj razini s onime što je u vremenu konstituirano. Husserl, dakle, razlikuje tri vrste vremenosti: objektivno vrijeme (koje se mjeri satom), prediskustveno vrijeme akata svijesti i apsolutno strujanje; pri tom razlikovanju najveća je poteškoća u određivanju odnosa subjektivnog vremena akata svijesti i apsolutnog strujanja. Taj je problem najviše okupirao kasnije fenomenologe.

U vezi s raspravom o vremenosti razmatra Zahavi i kritički stav kojim se Husserla ocjenjuje kao intuicionista, odnosno razmatra tumačenje koje drži da Husserl zastupa metafiziku prisutnosti. Taj stav smatra autor neutemeljenim upućujući na Husserlov pojam horizontne intencionalnosti kao i na strukturu žive sadašnjosti koja se sastoji u odnosu utisak-retencija-protencija.

Druga tema posljednjeg poglavlja, "Kasniji Husserl", je *tijelo*. Tijelo je bitno određenje subjekta što proizlazi iz aspektnosti zamjećivanja i važnosti kinestetičkih doživljaja u zamjećivanju. Kinestetički doživljaj je bitan oblik tjelesne samosvijesti, a ne tek puki prateći fenomen, prateći moment zamjećivanja. U vezi s tom bitnom ulogom kinestetičkih doživljaja i tijela pojavljuje se i problem rađanja i smrti subjektivnosti; taj

problem, kaže Zahavi, Husserl nije riješio, no to je, misli Zahavi, također dokaz i primjer stalnog razvoja Husserlova mišljenja. Posljednje potpoglavlje knjige posvećeno je pitanjima *intersubjektivnosti*. U kontekstu učenja o intersubjektivnosti razmatra autor kritike upućene Husserlu koje drže i dokazuju da je njegovo mišljenje solipsizam. Te kritike proizašle su iz shvaćanja da Husserlova transcendentalna redukcija, *epoché*, ograničava fenomenologiju na vlastitu svijest. Tom shvaćanju, međutim, suprotstavlja se Husserlov pojam intersubjektivnosti. Naime, radikalno promišljanje transcendentalne redukcije nužno vodi u intersubjektivnost koja je ključ za poimanje konstitucije objektivne stvarnosti. Po Husserlu transcendentni predmet (a intencionalni predmet jest transcendentan) kao i doživljaj objektivnog važenja može se pojaviti samo nakon doživljaja stranog subjekta, a intersubjektivnost je i u vezi s Husserlovim shvaćanjem horizontne danosti (predmeta).

Osim pojma intersubjektivnosti u kasnijem Husserlovom periodu razmatra autor i *svijet života i krizu znanosti*. Zahavi ukazuje na daljnje razvijanje pojmova koji su se pojavili već u *Idejama I*, no novost je prije svega u tome što Husserl sada uključuje u ta razmatranja i povijesnost.

U Zaključku, kako je već spomenuto, ističe autor da je Husserl središnja figura filozofije 20. st. Tu filozofiju ne treba danas smatrati zastarjelim. Na osnovi ediranja ostavštine (Husserliana) razotkrili su se dotada nepoznati aspekti Husserlova mišljenja. Zahavi također drži da je opravdanije govoriti o kontinuitetu Husserlova mišljenja, a ne o odvojenim fazama. U Husserlovu mišljenju postoji svakako razvoj, ali su promjene često anticipirane u ranijim djelima.

Zaključno treba ponovo istaknuti da je ova knjiga jedan suvremen, kompetentan i kritički uvod u filozofiju Edmunda Husserla. Ali taj uvod u jedno izuzetno veliko djelo, veliko svakako po značenju, ali i samim opsegom, vrlo je sažet i komprimiran. Kako je i prikaz knjige, po logici stvari, sažet i komprimiran prikaz knjige – ne može se očekivati da bi prikaz mogao dati pregled svih bitnih elemenata u knjizi i tako fungirati kao neki uvod uvoda u Husserla. U toj je opasci na neki način sadržana i primjedba upućena ovoj knjizi. Ona je zaista vrlo sažet Uvod u jedno po složenosti tema i problema veliko filozofsko djelo, pa se ne može očekivati da bi čitatelj, koji do tada nije bio upoznat sa sadržajem i problematikom Husserlove fenomenologije, samim čitanjem i proučavanjem ove knjige mogao dostatno shvatiti što je to fenomenologija. Za adekvatno razumijevanje bile bi nužne bar još tri stvari: živa riječ nastavnika, čitanje primarne literature i uvježbavanje u fenomenološkom načinu mišljenja. Ali, kao pomoćna uvodna literatura u Husserlovu fenomenologiju ova je knjiga izuzetno kompetentna i vrijedna, a i novost – s obzirom na svoj-

stven pristup i umetnuto komentiranje suvremenih stajališta i kritika – u odnosu na sada već ogromnu literaturu o Husserlu.

Na kraju treba reći nešto i o prijevodu, jer dobar je prijevod pretpostavka da bi se uopće mogla razumjeti prevedena knjiga. Prevoditelj Nebojša Mudri vrlo se dobro i spretno snašao ne samo u specifičnoj Husserlovoj terminologiji nego je i jezički adekvatno prenio smisao Husserlovih i Zahavijevih izvođenja – to ga zaista preporučuje kao prevoditelja.

Mihaela Girardi-Karšulin

Institut za filozofiju

Ulica grada Vukovara 54

10 000 Zagreb

mihaela.girardi-karsulin@zg.t-com.hr

Joško Žanić, *Značenje, stvarnost i konceptualna struktura: ogled o temeljima semantike i njihovim ontološkim implikacijama*, Zagreb: Kruzak, 2011, 245 str.

Autor se u knjizi zalaže za konceptualistički pristup semantici koji nije odveć raširen među hrvatskim autorima te stoga ovo djelo pruža inovativan doprinos raspravi o semantici u nas.

Knjiga, nastala na temelju autorove doktorske disertacije, podijeljena je na tri cjeline. U prvoj cjelini autor predstavlja različita stajališta o tome što je semantika i koji je predmet njenog istraživanja te pruža kritiku referencijalizma. U drugom dijelu razlaže ideje konceptualne semantike, a u trećemu progovara o ontološkim razlikama između realizma i konstruktivizma te na globalnoj razini odbacuje obje teorije.

Kao što je već rečeno, autor u prvom dijelu predstavlja različite semantičke teorije, točnije referencijalizam, strukturalizam, kognitivizam, konceptualizam te pragmatičke teorije. Predstavljanje tih teorija jezgrovito je, te je na njega najbolje gledati kao na podsjetnik za one koji o tim teorijama već posjeduju određeno znanje ili kao na svojevrsan uvod u njih.

Referencijalizam, ili semantički realizam, pozicija je koju autor odbacuje i koju, zbog njene rasprostranjenosti, smatra najžešćim suparnikom konceptualizmu (mentalizmu) koji on zastupa. Prema referencijalizmu